

Edmund Łągiewka

Czasopismo literackie "Drugi Tor" (1936)

Prace Naukowe. Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury 4, 157-169

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EDMUND ŁĄGIEWKA

Czasopismo literackie "Drugi Tor" (1936)

Życie kulturalne Częstochowy okresu międzywojennego jest jeszcze stosunkowo słabo zbadane. Stopniowo jednak pojawiają się prace mające czy to charakter ogólniejszy¹, czy dotyczące zagadnień szczegółowych².

Materiałową wartość ma obszernie ponad trzystustronicowe kompendium Józefa Mikołajtisa pod ambitnym tytułem *Historia literatury ziemi częstochowskiej. Zarys*, Częstochowa 1982. W seminariach magisterskich miejscowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej na kierunkach: filologia polska, wychowanie muzyczne, wychowanie plastyczne – trafiają się prace dotyczące kulturalnej problematyki regionalnej. Opracowania cząstkowe: monografie poszczególnych zjawisk, instytucji, osób stanowią przygotowanie do rzetelnego, udokumentowanego obrazu przeszłości życia kulturalnego naszego miasta. Wśród tych wysiłków ważne, a nie w pełni doceniane, są monograficzne opracowania czasopism, jakie się na tym terenie ukazywały, wśród nich także czasopism literackich. Rejestrują one bowiem bieżący nurt ówczesnego życia, dając wgląd w sprawy zapomniane, a przecież ważne dla klimatu czasów przeszłych.

Najwcześniejszym literackim pismem była w naszym mieście "Wolna Kryty-

---

¹J. Wójcicki, *O tradycjach i aspiracjach naukowo-literackich Częstochowy*, w: "Komunikaty Naukowe Tow. Lit. im. A. Mickiewicza". Oddział Częstochowski, Częstochowa 1972, r. 2 nr 2, s. 1-12.

²Waldemar Tyras, *Tradycja i historia teatru w Częstochowie do 1939 roku* [w:] *Życie teatralne w Częstochowie 1870-1945-1970*. Pr. zbior. pod red. B. Lubosza, Częstochowa 1970, s. 23-39.

Wanda Malko, 30 lat częstochowskich szkół muzycznych, "Nad Wartą" 1975 nr 9, s. 6; nr 10 s. 7; nr 12, s. 7

Witold Mielczarek, *Tradycje czasopiśmiennictwa kulturalnego Częstochowy*, "Informator Kulturalny Województwa Częstochowskiego" 1980, nr 2, s. 11-14

Edmund Łągiewka, "Czasopismo Literackie" (1936-1938). Prace Naukowe WSP w Częstochowie, Seria Humanistyczna Cz. 1. 1981, nr 4, s. 63-73.

ka" pod redakcją Józefa Oskólskiego, tygodnik społeczno-satyryczny ukazujący się nieregularnie (pierwsze numery wyszły w roku 1924).

W roku 1935 młody, ale bardzo utalentowany, redaktor pracujący w "Gońcu Częstochowskim", Ludomir Kucharski potrafił zorganizować zespół kilku osób (dziennikarz Waclaw Rousseau, poloniści: Adam Miller i Józef Mikołajtis, plastycy: Stanisław Barylski i Władysław Rudlicki) w celu wymiany poglądów na zagadnienia sztuki, a twórczości literackiej w szczególności. Grupa spotykała się początkowo w ówczesnej cukierni Webera (obecnie kawiarnia "Ludowa", II Aleja 14), a następnie w cukierni Z. Gospodarka (dziś "Teatralna", ul. H. Dąbrowskiego 5). Zespół ten skupiał koło siebie coraz więcej osób i przyjął nazwę Drugi Tor. Ponieważ była to grupa ludzi, z których większość próbowała swoich sił na polu własnej twórczości pisarskiej (a niektórzy mieli już nawet za sobą utwory ogłoszone drukiem), naturalne było wśród nich dążenie do zaprezentowania jej szerszemu – niż drugotorowy – ogółowi czytelniczemu. Na początek postanowiono wydać jednodniówkę. Ukazała się ona wiosną 1936 r. w nakładzie 300 egzemplarzy numerowanych jako pismo o formacie 23 x 30 cm i objętości 20 stron. "Okładkę, linoryt i stronę techniczną numeru zaprojektował i wykonał artysta malarz Michał Żytkiewicz". Na okładce (barwnej: koloru niebieskiego) widniał tytuł: "jednodniówka drugi tor. utwory literackie" – i cena za egzemplarz – 50 gr.

Wydawcy zdecydowali się na ortografię tytułu małymi literami, co by wskazywało na pewne zbieżności z manierą futurystów, lekceważących – jak wiadomo – dotychczasowe konwencje, wśród nich także konwencje ortograficzne. Sporadycznie wewnątrz numeru również tego rodzaju praktyki się pojawiają. Nazwa grupy miała także rodowód awangardowy.

Zespół prezentuje się czytelnikom na wstępie pisma (s. 1) i na jego końcu. Na stronie 19 w notce Od nas czytamy:

"Ze względów formalnych rozpoczynamy nasze wydawnictwo "Jednodniówką". Mamy jednak nadzieję, że w przyszłości będziemy mogli ożywić atmosferę kulturalną naszego miasta wydawnictwem stałym. Uczestnicy Drugiego Toru to młodzi literaci, szukający nowych dróg i próbujący swych skrzydeł do twórczego lotu. Z wiarą w przyszłość i z wiarą w życzliwość społeczeństwa częstochowskiego idziemy naprzód! Pierwszym naszym czytelnikom, którzy będą oceniać pracę młodych talentów, z okazji Świąt Wielkanocnych przesyłamy serdeczne pozdrowienia".

Więcej o zamierzeniach, celach redakcji oraz o genezie pisma wyczytać można ze wstępnego (bez tytułu) artykułu Anny Skarbak-Sokołowskiej. Autorka ubolewa nad tym, że w społeczeństwie naszym za mało uwagi zwraca się na dbałość o język oraz na sytuację młodych talentów literackich, które nie mają warun-

ków, by zaprezentować się szerzej publiczności. Należy więc dążyć do zjednoczenia rozproszonych indywidualnych sił w celu wzajemnej w tym kierunku pomocy. Credo grupy zawarte jest w końcowej części artykułu programowego:

"Jesteśmy związani sercem i duszą z życiem naszego grodu. Przyświeca nam z wieży Jasnogórskiej historyczna przeszłość naszej ojczyzny i kłębi się przed nami w dymach kominów fabrycznych i w huku maszyn potężna, tętniąca krwią rzeczywistość – lud roboczy, którego tęsknoty i bóle, nadzieje i radości wchłaniamy sercem wezbrany miłością. Z tych dwóch źródeł czerpać będziemy soki naszej twórczości. Przyjmijcie nas, Czytelnicy, i pozdrówcie serdecznym słowem, jak swoich".

Wydawcą i redaktorem odpowiedzialnym "Jednodniówki" był Komitet Redakcyjny pod przewodnictwem Ludomira Kucharskiego. Numer odbito w drukarni F.D. Wilkoszewskiego, Aleja NMP 52. W czerwcu ukazał się pierwszy numer pisma. Jego pełny tytuł wraz z podtytułem brzmiał: "Drugi Tor", Miesięcznik Literacko-Artystyczny, Społeczny i Naukowy.

Razem do końca roku 1936 wyszło sześć numerów w czterech zeszytach: nr 1 czerwiec, nr 2/3 lipiec/sierpień, nr 4 wrzesień, nr 5/6 październik/listopad. Dwa numery podwójne były "podwójnymi" tylko z nazwy, gdyż ich objętość była prawie taka sama jak objętość numerów pojedynczych: "Jednodniówka" nr 1 miała 20 stronice, pozostałe – po 24 stronice, z tym że zazwyczaj jedna lub dwie stronice końcowe zajmowały reklamny, źródło dodatkowych dochodów pisma. Łącznie objętość pisma wynosi 112 stronice (w tym 6 stronice reklam). Okładka była kartonowa jednolitego koloru czerwonego. Cena przez cały czas była jednakowa: pojedynczy egzemplarz: 50 gr, prenumerata roczna – 5 zł, półroczna – 2,50 zł, kwartalna – 1,40 zł. Jedynie w numerze pierwszym podano inną cenę prenumeraty półrocznej – 2,70 zł.

Wydawcą pisma był Bronisław Waclawski, redaktorem odpowiedzialnym – Waclaw Rousseau. "Drugi Tor" tłoczono w drukarni Bronisława Święckiego w Częstochowie.

Redakcja mieściła się w mieszkaniu przy ulicy Dąbkowskiego (dziś M. Buchka) 20 m. 8.

Zwraca uwagę zmiana na stanowisku redaktora naczelnego: w "Jednodniówce" był to L. Kucharski, w pozostałych numerach pisma – W. Rousseau. Jak do tego doszło? Według informacji J. Mikołajtisa członka-założyciela grupy Drugiego Toru³ L. Kucharski i W. Rousseau byli silnymi indywidualnościami, które nie mogły się pogodzić z dominacją innych. Ich drogi się rozeszły. Pierwszy stał się współzałożycielem w 1936 r. nowego ugrupowania, które przyjęło nazwę Lit-

³J. Mikołajtis, *Historia literatury ziemi częstochowskiej*. Zarys, Częstochowa 1982, s. 139.

Ars. oraz redaktorem naczelnym organu grupy, mianowicie "Czasopisma Literackiego". W. Rousseau pozostał w "Drugim Torze" na stanowisku redaktora naczelnego. Prześledzenie zawartości obydwu czasopism pozwala stwierdzić, że "naczelnik" drukowali w nich stosunkowo dużo swoich tekstów. Wynikało to, być może, także ze względów ambicjonalnych.

Od nr 2/3 na odwrocie karty tytułowej pojawiły się nazwiska Komitetu Redakcyjnego: Przewodnicząca: Stefania Szadkowska, członkowie: Anna Skarбек-Sokołowska, prof. Adam Miller, Wacław Rousseau, Stefan Śliwa. W numerze 4 zaszły w składzie Komitetu Red. dwie zmiany: ubył z niego Stefan Śliwa, przybył Kazimierz Brodzikowski – i pojawiły się przy nazwiskach tytuły (red., mgr, prof., dyr.).

Ponieważ nie zachowało się archiwum pisma, nie można ustalić (z wyjątkiem "Jednodniówki") wysokości nakładu, źródeł funduszy, ewentualnej korespondencji z instytucjami i poszczególnymi osobami. Pismo możemy charakteryzować na podstawie jego zawartości. Artykuł wstępny wskazywałby na dwa główne nurty zainteresowań twórców periodyku: na związek z historią regionu oraz na problematykę życia robotników. Lektura poszczególnych pozycji potwierdza to dążenie redakcji: w każdym numerze znajdujemy teksty związane z regionem, w każdym też obecna jest problematyka proletariacka (nieobecna zupełnie w warstwie ikonograficznej). Dwukrotnie Redakcja wydrukowała także utwory (wiersze) swoich czytelników (w bibliografii pozycje 3 i 42). Poszczególne numery nie mają charakteru monograficznego; są redagowane na zasadzie magazynu różnorodności. Brak też w piśmie stałych rubryk czy działów. Zwraca uwagę duża ilość utworów wierszowanych (83 na 100 pozycji w dziale I. *Literatura piękna* i na 134 pozycje w ogóle), często bardzo słabych lub wprost nieudolnych. Trafiają się jednak autorzy reprezentujący pewną sprawność warsztatową (W. Rousseau, Selim-Mirza Kaniewski, A. Skarбек-Sokołowska, S. Szadkowska). W numerze czwartym zamieszczone zostały np. trzy nieźle napisane przez Szadkowską sonety o miłości (forma to – jak wiadomo – bardzo trudna) z różnymi wariantami rymowymi. Ta sama autorka w wierszu *Czuwaj, Brygado!* dowiodła też, że potrafi uniejętnie posłużyć się formą innego poety. (Utwór wykazuje wyraźne podobieństwo do tekstu M. Konopnickiej *Do młodej braci* z refrenem *Czuwaj, strażnico!*). Dział prozy artystycznej jest w piśmie słabo rozbudowany.

Większość utworów na tematy literackie dotyczy twórczości S. Żeromskiego łączonej jednak zawsze z aktualnymi zagadnieniami państwowymi i społecznymi. Pisarz ten w dziesięć lat po swojej śmierci nadal budził żywe emocje i wyrażał treści aktualne.

Wyraźny jest też w piśmie kult Józefa Piłsudskiego. Jest to niewątpliwie od-

bicie ówczesnych nastrojów społecznych. Dwa pierwsze zeszyty pisma (nr 1 oraz 2/3) prezentują na wstępie podobiznę Marszałka i cytaty z jego wypowiedzi. Znajdujemy też utwory poświęcone Legionom. Dokumentalną wartość ma w numerze pierwszym fotografia pomnika z napisem:

"Pierwszemu Marszałkowi Polski, Józefowi Piłsudskiemu – Tow. Szk. Społecznej". Pod fotografią znajdujemy objaśnienie: W dniu 12 maja r.b. o godz. 20⁴⁵ w rocznicę śmierci wielkiego Marszałka, ku Jego czci, na dziedzińcu Gimnazjum Tow. Szkoły Społecznej w Częstochowie został odsłonięty pomnik, dzieło częstochowianina, artysty rzeźbiarza Stefana Policińskiego". Nie istnieje dziś już ten pomnik, chociaż stoi budynek dawnego Gimnazjum (Aleja Jana Pawła II), zajmowany obecnie przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną.

Z bieżącego życia kulturalnego najwięcej uwagi poświęcono osiągnięciom miejscowego środowiska plastyków i teatrowi. Dwukrotnie wydrukowała redakcja także wiersze swoich czytelników: mieszkanka Rakowa, M. Holiszkiwiczka *Bezkrzesna wędrówka* i chłopca spod Radomska S. Nagadusa *W majowe dni*. Przy tekście tego drugiego zaznaczono: "Redakcja nosi się z zamiarem prowadzenia kącika takiej poezji – pozwala ona bowiem lepiej wniknąć w duszę chłopca".

Adres czytelnicy pisma był zatem w intencjach redakcji bardzo szeroki, biorąc jednak pod uwagę przygniatającą przewagę utworów wierszowanych, często niełatwych, i dość specyficzną problematykę kulturalną (plastyka, teatr) należy uznać za potencjalnego odbiorcę "Drugiego Toru" inteligencję i młodzież starszych klas szkół średnich. Ogłoszony w numerze 1 konkurs na utwór wierszowany lub nowelę: a) dla młodzieży szkół średnich i b) dla młodzieży szkół powszechnych – także takiego adresu czytelniczego by dowodził.

Pięć zeszytów pisma wydawanego przez drugotorowców zasługuje na uwagę jako pewien dokument prężności miejscowego środowiska inteligentckiego. Potrafiło się ono zorganizować, zdobyć fundusze i zaprezentować swój dorobek w środowisku Częstochowy i okolicy. Miało więc znaczenie integrujące wewnątrz samej grupy. Było typowym pismem regionalnym nie tylko ze względu na zasięg, ale i ze względu na merytoryczną wartość prezentowanych materiałów. Wyżej niewątpliwie stało wychodzące równoległe (bo też od czerwca 1936 r.) "Czasopismo Literackie". Miało ono nie tylko znakomitą szatę graficzną (świetny papier, różnorodność czcionki drukarskiej, barwne ilustracje), nie tylko dłuższy żywot (trzyście numerów w siedmiu zeszytach – razem blisko 200 stron druku – na przestrzeni lat 1936 – 1938), ale i bardziej różnorodne i wartościowsze materiały oraz bardziej przemyślany układ (numery monograficzne, wśród których wyróżniał się zeszyt 2/3 poświęcony Stefanowi Czarnieckiemu). Zarówno jednak "Czasopismo Literackie" jak i "Drugi Tor" odegrały rolę tylko na terenie regionu, z którego wyrosły.

"Drugi Tor" (1936)

Organ częstochowskiej grupy literacko-artystycznej "Drugi Tor". Miesięcznik. Najpierw (wiosną 1936 r.) ukazała się "Jednodniówka", a następnie siedem numerów pisma w czterech zeszytach Nr 1 – czerwiec 1936 – nr 5/6 październik-listopad. Druk: "Jednodniówka" – Zakł. Graficzne F.D. Wilkoszewskiego w Częstochowie, pozostałe numery – drukarnia Bronisława Święckiego w Częstochowie.

Format 30 x 23 cm.

Objętość "Jednodniówka" i nr 1 – 20 s., pozostałe numery 24 s.

Nakład: ok. 300 egz.

Cena: 1 zeszyt – 50 gr., prenumerata kwartalna – 1,40 zł, półroczna – 2,50 zł, roczna – 5 zł.

Redakcja: Redaktor odpowiedzialny: "Jednodniówka" – Ludomir Kucharski, wszystkie zeszyty "Drugiego Toru" – Wacław Rousseau.

Wydawca: Bronisław Wacławski. Komplet pisma znajduje się w zbiorach Woj. i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Częstochowie.

Bibliografia zawartości "Drugiego Toru"

W zestawieniach zawartości czasopisma zastosowano układ działowy, a w jego obrębie alfabetyczny – według nazwisk autorów (lub tytułów – w wypadku pozycji anonimowych). W opisie podaje się imię i nazwisko autora, tytuł utworu, numer i stronicę pisma, ewentualną adnotację. Podawanie rocznika – mimo że figurował na karcie tytułowej – wydaje się zbędne, ponieważ pismo zakończyło żywot na roczniku pierwszym. Materiał z "Jednodniówki" zamiast numeru ma znak J. Pozycje jednego autora są ułożone w danym dziale w kolejności chronologicznej i oddzielone średnikiem; pozycje różnych autorów oddziela myślnik. Wszystkie pozycje objęte są jedną ciągłą numeracją. Utwory wierszowane są oznaczone [w.]. Uwagi dodatkowe (adnotacje) ujęte są w nawias kwadratowy. W dziale VI *Ilustracje* ujęte są w nawias kwadratowy nazwiska postaci, jeśli brak jest autora danej ryciny. Ze względu na charakter lokalny "Drugiego Toru" najbardziej są rozbudowane informacje dodatkowe działu IV *Zagadnienia regionalne*.

I Literatura piękna

1 Balwicz Jan, Skarga 5/6, s. 15-

2 Drzewiej Andrzej, Potączą słowa [w.] 5/6, s. 17-

- 3 Hoszlikowicz Mieczysław., Bezczesna wędrówka [w.] 4 s. 14-
- 4 Irys Zbigniew, Samotny [w.] 2/3 s. 10;
- 5 Żal duszy [w.] 2/3 s. 11;
- 6 Modlitwa poezji [w.] 5/6 s. 3-
- 7 Jasmund Andrzej, Matura 4 s. 12, 5/6 s. 6. [Problem bezrobocia młodego inteligenta] -
- 8 Józefowicz Zygmunt, Pastuch Europy [w.] (Ze zbioru pt. "Pastuch Europy" wyd. w roku 1936) 2/3 s. 11;
- 9 Perła [w.] (Ze zbioru "Częstochowskie rymy" wyd. w r. 1936) 2/3 s. 11;
- 10 Czy zmiana głowy? [w.] 4 s. 11;
- 11 Rumak szlachetnej krwi [w.] 4 s. 11;
- 12 Turysta [w.] 4 s. 21;
- 13 O dzieciach świata [w.] 4 s. 20-
- 14 Kałdkiewicz Zdzisław Lucjan, Don Kichot i poeta [w.] J s. 4;
- 15 Myśli J s. 5 [Aforyzmy];
- 16 Wiosna [w.] J s. 13;
- 17 Myśli 1 s. 13 [Aforyzmy];
- 18 Strach [w.] 1 s. 16;
- 19 Mądrość [w.] 2/3 s. 17;
- 20 Miłość romantyczna [w.] 4 s. 21;
- 21 Starzec z gór [w.] 4 s. 21;
- 22 Zmartwychwstanie bogów [w.] 5/6 s. 9-
- 23 Kościński Władysław, Miłość [w.] J s. 14;
- 24 Ja i Ludzkość J s. 18;
- 25 Nad zwierciadlaną tonią wód... [w.] 1 s. 17;
- 26 Wielkość człowieka [w.] 2/3 s. 14;
- 27 Tęsknota 2/3 s. 19;
- 28 Sfinks życia [w.] 4 s. 14;
- 29 Czerwone widmo 5/6 s. 13-14 [Opowiadanie. Problem bezrobocia i bezwzględności dyrektora] -
- 30 Kubski Witold, Wysokie napięcie [w.] J s. 4;
- 31 Muzyka pracy [w.] J s. 17;
- 32 W łaźni [w.] 1 s. 13;
- 33 W księżycową, cichą noc... [w.] 2/3 s. 8;
- 34 Bzy... [w.] 2/3 s. 10;
- 35 Stumetrówka [w.] 2/3 s. 15;
- 36 Wiersz o Piłsudskim [w.] 2/3 s. 15;
- 37 Czas [w.] 5/6 s. 7-
- 38 Kucharski Ludomir, Reporterska gra świateł [w.] J s. 5;
- 39 Tu mikrofony sprawozdawcze... Fragment powieści "Lot ku słońcu" J s. 10-11 [Powieść o lotnikach polskich];
- 40 W kawiarni [w.] J s. 19-
- 41 Lami Rita, Pierwszy grzech [w.] 5/6 s. 9-
- 42 Nagadus Stanisław, W majowe dni [w.] 4 s. 23-
- 43 Pluta Władysław, Słuchaj i patrz [w.] J s. 9;
- 44 W deszczową noc [w.] J s. 13;
- 45 Że cierpieć muszę... [w.] 2/3 s. 14-

- 46 Rousseau Wacław, Ból [w.] J s. 4;
- 47 Maszyna [w.] J s. 4;
- 48 Ostatnie starcie. Na forcie Donaumont [w.] J s. 12;
- 49 Nafta [w.] Fragment J s. 18. [O napaści Włoch na Abisynię];
- 50 Zieleni się zbóż ruń świeża... – lwowskim kadetom [w.] 1 s. 6. [Nad tekstem dopisek: Z cyklu: Śląsk. Wiersz dotyczy udziału w powstaniach śląskich młodzieży z innych regionów: Częstochowy, Łodzi, Krakowa i Lwowa];
- 51 Czerwonokrzyżowcy 1 s. 13-14. [Opowiadanie oparte na autentycznych wydarzeniach III powstania śląskiego – dotyczy pracy chłopców w wieku 7-14 lat działających w częstochowskim szpitalu w "Księcia Domu" jako Młodociany Polski Czerwony Krzyż];
- 52 Chciałbym więc [w.] 1 s. 15;
- 53 Przemiany [w.] 1 s. 15;
- 54 O świcie 2/3 s. 4 [Proza poetycka na cześć J. Piłsudskiego, który uwierzył w "świt" niepodległości];
- 55 Czas [w.] 2/3 s. 8;
- 56 Sen [w.] 2/3 s. 8. [Dedykacja "Spracowanym matkom"];
- 57 Co lubię? [w.] 2/3 s. 15;
- 58 Żołnierzom [w.] 4 s. 3;
- 59 Droga (fragment) [w.] 4 s. 11;
- 60 Księżę! [w.] 4 s. 18 [Dedykacja: "Biskupowi Bandurskiemu". Hołd złożony ofiarności biskupa];
- 61 Wykład Joliot-Curie [w.] 5/6 s. 15-
- 62 Selim-Mirza Kaniewski, Wyrzucicie mi małą trumienkę [w.]. Ze zbioru "Smutne serca" wydanego w r. 1933. J s. 3;
- 63 W suterynie [w.] 2/3 s. 22 [Pseudonim wydrukowano w postaci: Selim-Mirza]-
- 64 Skarbak-Sokołowska Anna, Maciuś. Fragment J s. 14 [Opowiadanie. Realia częstochowskie] Toż: pt. Maciuś (Zakończenie) 2/3 s. 9; [Natomiast początkowa część opow. pt. Maciuś była wydrukowana w nrze 1 s. 6-8];
- 65 Mojżesz na górze Horeb. (Prolog dramatu *Mojżesz*) [w.] 1 s. 4-5;
- 66 Pamięci gen. Orlicz-Dreszera [w.] 2/3 s. 5;
- 67 Tajemnica [w.] 2/3 s. 7;
- 68 Bój nad Wisłą [w.] 4 s. 6 [Utwór dotyczy wojny antybolszewickiej];
- 69 Czarny kowal i biała królewna [w.] 4 s. 13-14 [Ballada – baśń o kowalu – mścicielu krzywd ludu – i o królewnie];
- 70 Legenda Białego Orła 5/6 s. 7. [Przykład z historii Polski, że nasz naród nie dokonuje przewrotów krwawych];
- 71 Zjazd Kobiet [w.] 5/6 s. 12 [Kobiety wiejskie ze śladami cierpienia na twarzach – na Jasnej Górze];
- 72 Natura ma swoje prawa 5/6 s. 16-17 [Opowiadanie]-
- 73 Stanowski Józef, Wizja 5/6 s. 18-19-
- 74 Szadkowska Stefania, Drugi Tor [w.] J s. 2 [Paralela: tor pociągu – "dusze ludzkie po szynach przeznaczeń rzucane"];
- 75 Ostatnia piosenka [w.] J s. 3 [Dedykacja: "Zmarłemu poecie Cezaremu Remigiuszowi Kaniewskiemu (Selim-Mirzy) [!] poświęcam"];
- 76 Narzód [w.] J s. 9;
- 77 Odkupienie [w.] J s. 17;
- 78 Irysy [w.] 1 s. 8;
- 79 Wizja [w.] 1 s. 9;

- 80 Czuwaj, Brygado! [w.] 2/3 s. 3 [Wyraźne podobieństwo do utworu M. Konopnickiej *Do młodej braci*. Tam refren: Czuwaj, strażnico! tu: Czuwaj, Brygado! Podobna jest też, ale nie identyczna, budowa wersyfikacyjna zwrotki];
- 81 Życie [w.] 2/3 s. 8;
- 82 Schadzka [w.] 2/3 s. 10;
- 83 Przepaść pojęć [w.] 4 s. 8;
- 84 Sfinks [w.] 4 a. 8;
- 85 Miłość [w.] 4 s. 20;
- 86 Noc listopadowa [w.] 5/6 s. 4 [Wybuch i przegląd walk powstania listopadowego];
- 87 1919-1936 [w.] 5/6 s. 12 [Hołd złożony artylerzystom polskim z wojny 1919 r.];
- 88 Dziecko [w.] 5/6 s. 20 [Dedykacja: "Dzieciom szkół powszechnych"];
- 89 Światobar S.?, Odchodzę... 2/3 s. 17-
- 90 Tawicz Józef, Na podbój ludzkiej fantazji J s. 15;
- 91 Zielona śmierć [w.] 1 s. 11;
- 92 Dwudziestolatki [w.] 2/3 s. 10;
- 93 Lunatyk [w.] 2/3 s. 10;
- 94 Wiersz [w.] 2/3 s. 10 [Miasto jako móloch; nędza proletariatu. Realia warszawskie];
- 95 Poematu małżeńskiego urywek [w.] 4 s. 16;
- 96 Pierwszy śnieg niedaleko [w.] 4 s. 20-
- 97 Wacławska Zofia, Róża [w.] 4 s. 21-
- 98 Waga Kazimiera, Przyjdź wędrowcze spragniony... [inc.] [w.] 1 s. 11;
- 99 Serce [w.] 5/6 s. 15-
- 100 Wisznicka Stefania, Jesienne nastroje [w.] 5/6 s. 17.

II. Nauka o literaturze

- 101 Kościński Władysław, Na temat piękna słów kilka. 5/6 s. 8-9 [Polemika z artykułem A. Skarbak-Sokołowskiej – por. poz. 108 niniejszej bibliografii]-
- 102 Miller Adam, Szklane domy a program społeczny J s. 12-13;
- 103 Prometeizm Żeromskiego jako piewcy państwowości polskiej 1 s.10;
- 104 Żeromski a Polska dzisiejsza 2/3 s. 6/7;
- 105 Kasprowicz, poeta ludu polskiego 4 s. 4-5 [Zniekształcone motto z J. Słowackiego. Tu wersja: "Przyszłość będzie moja i moje za grobem zwycięstwo"];
- 106 Bezdomność w twórczości Żeromskiego a budowa szkół powszechnych 5/6 s. 5 [W drugiej części artykułu informacja o Towarzystwie Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych.]-
- 107 Skarbak-Sokołowska Anna, Na wszystko jest miejsce... J s. 1 [Incipit wstępnego artykułu programowego drugotorowców.];
- 108 Problem piękna. Rozważania o estetyce. 4 s. 17-18. [Polemizował z tym artykułem W. Kościński – por. poz. 101.].

III. Problemy wychowawcze i ogólnospołeczne

- 109 Miller Adam, Musimy Polskę dozbroić ną morzu 2/3 s. 18-19-
- 110 Skarbek-Sokołowska Anna, Nowe imperium rzymskie 2/3 s. 16-
- 111 Szadkowska Stefania, Samodzielna kobieta 4 s. 9-10;
- 112 Za kulisami totalizatora 4 s. 19-20; 5/6 s. 21-22. [Rozmowa Szadkowskiej z arystokratką rosyjską, księżną Szeb., kabalarką mieszkającą na Ostatnim Groszu. Zdradza ona kulisy machinacji na wyścigach konnych w Petersburgu.]-
- 113 Szymański Stanisław, Wychowanie młodego pokolenia. Refleksje młodego nauczyciela i studenta pedagogiki, 4 s. 15-16 [Buńczuczny artykuł przeciw "starym". Pewne aluzje wskazują na zawołowaną polemikę z artykułem J. Mikołajtisa *Wychowanie młodego pokolenia* – "Czasopismo Literackie" R. I nr 1, s. 18-20];
- 114 Wychowanie młodego pokolenia. Koncepcje pedagogiczne Żeromskiego. 5/6 s. 10-12. [Odwołania do bohaterów z *Promienia* i do dramatu *Uciekła mi przepióreczka*.]-
- 115 Wawrzak Józef, O potrzebie ideału. 1 s. 12. [O roli ideału w życiu ludzkim].

IV. Zagadnienia regionalne

- 116 B...ska, W pracowni prof. Rudlickiego 1 s. 17-
- 117 Jędrzejczyk Kazimierz, Pod znakiem Melpomeny. Życie teatralne Częstochowy, J s. 15-17-
- 118 Kotarski Stefan, Panowie Czarnieccy w Częstochowie 4 s. 7-8. [O Piotrze Czarnieckim, obrońcy Jasnej Góry w czasie "potopu" szwedzkiego i o hetmanie Stefanie Czarnieckim.];
- 119 Kronika artystyczna i kulturalna 4 s. 23. [Informacje kulturalne ogólnopolskie i lokalne]-
- 120 Michniewski Władysław, Dział plastyki 1 s. 18 [Sprawozdanie z wystawy zorganizowanej w Częstochowie przez Stowarzyszenie Ruchomej Wystawy Sztuki.];
- 121 Wystawa Szukalskiego 2/3 s. 20-21 [Informacje o Szukalskim, "Stachu z Warty" i jego wystawie w Hotelu Europejskim w Warszawie,]-
- 122 Mikołajtis Józef, Słowo regionalne J s. 6-7. [Ubolewanie nad zapomnianiem o zabytkach regionalnych. Informacje o pobycie Z. Krasińskiego w Złotym Potoku. Tu przedrukowany poprawnie z autografu wiersz Słowackiego "*Chciałbym, ażeby tu wpisane słowo...*" ważny bibliograficznie ze względu na późniejsze ustalenie autentycznego tekstu poety.];
- 123 Plastyka i teatr 4 s. 22-
- 124 Studeni J., Rogate serce 5/6 s. 23. [O "Stachu z Warty", Szukalskim, rzeźbiarzu i grafiku]-
- 125 Szadkowska Stefania, Wspomnienie pośmiertne – poecie J s. 3. [O młodym poecie częstochowskim Remigiuszu Kaniewskim, piszącym pod pseudonimem Selim-Mirza.];
- 126 Miejski Teatr Kameralny w Częstochowie – krzewicielem kultury. 2/3 s. 12-14. [O sytuacji Teatru Kameralnego – już w nowym budynku przy ul. Kilińskiego. Trzy zdjęcia aktorów w tektwie – por. poz. 136, 146, 150.]-
- 127 Wacławski Bronisław, Z wieczoru literackiego Michała Choromańskiego 1 s. 15-16-
- 128 Wiadomości z plastyki 2/3 s. 22. [Informacje o ogólnopolskich sukcesach artystów częstochowskich.];
- 129 Wystawa plastyków 5/6 s. 3. [Dla ożywienia środowiska miejscowego plastycy: W. Rudlicki, J. Studencki, St. Barylski i W. Michniewski planują zorganizowanie wystawy obrazów połączonej z recytacjami utworów członków Drugiego Toru].

V. Noty i cytaty

- 130 Blasco Ibanez Vicente J s. 4. [Cytat Blasco na temat powieściopisarza. Blasco Ibanez (1867-1928), hiszpański pisarz i działacz polityczny, uczestnik ruchów rewolucyjnych.]-
- 131 Miesięcznik Literacko-Artystyczny "Drugi Tor" urządza Konkurs... 1 s. 18. [Jest to "konkurs (...) na utwór wierszowany i nowelę dla młodzieży szkół a) średnich, b) powszechnych"]-
- 132 Mikołajtis Józef, Tacy właśnie J s. 20. [Uwagi o zespole Drugiego Toru.]-
- 133 Od nas J s. 19 [Informacja redakcji dla czytelników – o charakterze pisma.]-
- 134 J. Piłsudski, Jeśli ci ktoś powie 2/3 s. 9. ["Złota myśl" Marszałka: "Jeśli ci ktoś powie, że głową muru nie przebijesz, nie wierz mu!"].

VI. Ilustracje

- 135 Barylski Stanisław, Wschód 2/3 s. 22-
- 136 [Brodzikowski Kazimierz. Dyrektor Teatru Kameralnego.] 2/3 s. 12-
- 137 Kasprowicz w zaraniu swej twórczości 4 s. 4-
- 138 Kordyński [?], Chrobry 5/6 s. 23-
- 139 Michniewski Władysław, Oltarz Pana Jezusa Ukrzyżowanego w Kaplicy M.B. Częstochowskiej na Jasnej Górze. [Obraz olejny na osobnej wkładce między s. 14 i 15 w numerze 1. Jedyna w "Drugim Torze" ilustracja barwna]-
- 140 [Piłsudski Józef. Fotografia świeżo odsłoniętego pomnika na dziedzińcu Gimnazjum Towarzystwa Szkoły Społecznej w Częstochowie.] 1 s. 3-
- 141 Piłsudski Józef 2/3 s. 3-
- 142 Rejhertówna [?], Popiersie Piłsudskiego 2/3 s. 3-
- 143 Rudlicki Władysław, Studium 1 s. 17 [Rzeźba głowy.]-
- 144 Harmonista 2/3 s. 22-
- 145 Scena zbiorowa "Kordiana" 4 s. 22-
- 146 [Stanisławska Wanda. Aktorka Teatru Kameralnego w Częstochowie.] 2/3 s. 13-
- 147 [Stpiczyński Wojciech.] 4 s. 3-
- 148 Studencki Jan, Portret dzieci 4 s. 22-
- 149 Szukalski (Stach z Warty), Sada Kichi, poety japońskiego rysunek ołówkowy 2/3 s. 20-
- 150 [Wańska Hanna. Aktorka Teatru Kameralnego w Częstochowie.] 2/3 s. 13.

INDEKS OSOBOWY AUTORÓW (obok numery pozycji w bibliografii)

- Balwicz Jan 1
 Barylski Stanisław 135
 Blasco Ibanez Vicente 130
 B...ska 116
 Drzewiej Andrzej 2
 Hoszlikiewicz Mieczysław 3
 Irys Zbigniew 4-6

Jasmund Andrzej 7
Jędrzejczyk Kazimierz 117
Józefowicz Zygmunt 8-13
Kałądkiewicz Zdzisław Lucjan 14-22
Kaniewski Cezary Remigiusz – patrz Selim Mirza
Kordyński ? 138
Koźmiński Władysław 23-29, 101
Kotarski Stefan 118
Kubski Witold 30-37
Kucharski Ludomir 38-40
Lami Rita 41
Michniewski Władysław 120-121, 139
Mikołajtis Józef 122, 132
Miller Adam 102-106, 109
Nagadus Stanisław 42
Piłsudski Józef 134
Pluta Władysław 43-45
Rejhertówna ? 142
Rousseau Wacław 46-61
Rudlicki Władysław 143-144
Selim-Mirza (C.R. Kaniewski) 62-63
Skarbak-Sokołowska Anna 64-72, 107-108, 110
Stanowski Józef 73
Studencki Jan 148
Studeni J. 124
Szadkowska Stefania 74-88, 111-112, 125
Szukalski (Stach z Warty) 149
Szymański Stanisław 113-114
Światobar S. (?) 89
Tawicz Józef 90-96
Wacławska Zofia 97
Wacławski Bronisław 127
Waga Kazimierz 98-99
Wawrzak Józef 115
Wisznicka Stefania 100

EDMUND ŁĄGIEWKA

Literary periodical "Drugi Tor" (1936)

SUMMARY

Cultural life of Częstochowa in the period between the two World Wars has been relatively poorly researched. Sectional researches: monographs of individual events, institutions, people give grounds to a thoroughly documented view of the past of our city in that field.

Monographic works on periodicals that were published in our region, including those devoted to culture, are important, however, not fully appreciated. In 1935, some representatives of local intelligentsia organized a group that started to publish a periodical "Drugi Tor". Literary, Artistic, Social and Scientific Monthly. Altogether, six issues were published in four leaflets (all in 1936).

As no archives of the periodical remained, it can only be discussed on the grounds of its contents. In accordance with the programme article, "Drugi Tor" was dominated by two topics: history of the region and problems of life of the working class. Current cultural news concentrated on achievements of local painters and theatre. Individual issues were edited in the form of variety magazine, without constant sections or columns, however. There were mostly poetical works (84 poems in 134 bibliographic items), mostly very poor, or even inapt.

The article is appended with references listing contents of the periodical divided into six topical sections: I Literature, II Theory of literature, III Educational and social problems, IV Regional news, V Notes and quotations, VI Illustrations. At the end you will find an index of names of authors.